

In 2007 werd de Vernieuwde Tweede Fase in het voortgezet onderwijs ingevoerd. Voor aardrijkskunde veranderde er veel: de positie van het vak in de profielen wijzigde, het aantal studielasturen nam toe en er kwam een nieuw examenprogramma. In 2009 en 2010 is het programma voor het eerst op respectievelijk havo en vwo geëxamineerd. Tijd voor een tussenbalans.

SLO Vakdossier, aardrijkskunde in de Tweede Fase

AK in bovenbouw inhoudelijk weer goed op de kaart

Vier jaar na de invoering van de nieuwe Tweede Fase in het voortgezet onderwijs schetst de SLO in een vakdossier de stand van zaken van aardrijkskunde in de bovenbouw havo/vwo. Ze voerde daarvoor gesprekken met een aantal vakdeskundigen en hield afgelopen najaar een online enquête onder docenten aardrijkskunde (kader). Op basis daarvan is een behoorlijke indicatie te geven van de waardering voor het nieuwe programma en de knelpunten die nog ervaren worden.

AK in de bovenbouw

In 2007 wijzigde de positie van aardrijkskunde in de profielen: de status van verplicht vak in het profiel EM verdween; in drie profielen

(EM, CM en NG) werd het een keuzevak.

Het aantal leerlingen dat aardrijkskunde kiest, nam daardoor fors af. Op de havo slonk het aandeel van 48% tot 36%, op het vwo van 40% tot 30% (2011). Van meerdere kanten wordt aangegeven dat de rol en het enthousiasme van de aardrijkskundedocent en de vaksectie sterk bepalen of leerlingen kiezen voor aardrijkskunde. Om die keuze te stimuleren zou aardrijkskunde zich ook sterker kunnen profileren als een ict-vak en als belangrijk vak in het beroepsveld van de *geobusiness* en het waterbeheer.

Examenprogramma

Zowel de vakdeskundigen als de docenten zijn positief over het nieuwe examenprogram-

ma. Daarmee staat het vak aardrijkskunde inhoudelijk weer behoorlijk op de kaart. Vergeleken met het vorige programma is er meer balans tussen de sociale en fysische geografie. Het is eigentijds, bijvoorbeeld met het thema globalisering. Het gaat weer meer over gebieden; het is allemaal concreter geworden. Het vak sluit nu beter aan bij het beeld dat de meeste mensen en vooral leerlingen van aardrijkskunde hebben: leren wat verschillende gebieden zijn en zicht krijgen op de veranderende wereld om je heen. Het is goed dat er naast de regio's ook aandacht is voor specifieke aardrijkskundige thema's als het voedsel- en het watervraagstuk.

Naast de positieve reacties zijn er ook kritische geluiden. Een aantal docenten ervaart het programma (nog steeds) als overladen (havo 41%; vwo 35%). Leerlingen moeten zich veel begrippen eigen maken. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat sommige onderwerpen beperkt zijn uitgewerkt.

Tweederde vindt dat het programma een leesvaardigheid veronderstelt die havo-leerlingen onvoldoende beheersen. Maar liefst driekwart van de docenten meldt dat leerlingen problemen hebben met het lezen en analyseren van teksten. Verder worden de kaarten atlasvaardigheden van leerlingen als een probleem ervaren (havo 36%; vwo 24%).

Vakdeskundigen en docenten

Voor het vakdossier zijn gesprekken gevoerd met Joop van der Schee, bijzonder hoogleraar onderwijsgeografie; Tine Beneker, voorzitter vaksectie aardrijkskunde van het College voor Examens (CvE); Willem Korevaar, *communitymanager* aardrijkskunde en docent; Bruno van Erp Taalman Kip en Rob Adriaens, examenmakers van het Cito. Verder is in het afgelopen najaar een online enquête gehouden onder docenten aardrijkskunde, waarop 214 mensen reageerden.

Boven: In domein E Leefomgeving wordt ondermeer ingegaan op vrijetijdsbesteding. Zoals het 'eigen' strand Blijburg, aangelegd voor de bewoners van het Amsterdamse IJburg.

Onder: De gevolgen van natuurgeweld zoals de schade na de aardbeving in Christchurch, Nieuw-Zeeland in september 2010 komen aan bod in domein C Aarde.

heden is ongeveer hetzelfde gebleven en had 'kritischer tegen het licht gehouden mogen worden. Het hoort eigenlijk (sterker) te gaan over vakvaardigheden en er is nog weinig aandacht voor de nieuwe ontwikkelingen zoals digitale kaarten en GIS'. Ook docenten vinden het vak toekomstbestendig wat betreft de behandelde thema's en de voorbeeldregio's, maar minder in het gebruik van moderne technologie zoals GIS, interactieve kaarten en simulaties.

Verder kan de integratie van domein A met de overige (kennis) domeinen beter. Voor examenmakers blijft het een lastig te toetsen domein.

De inhoudelijke domeinen zijn meer gebiedsgericht. Kritiekpunt is dat Europa geen plek heeft gekregen. Velen onderkennen echter dat het programma anders wel erg omvangrijk zou worden, met het gevaar van (meer) overladenheid.

Over domein E Leefomgeving kwamen van meerdere kanten opmerkingen. De onderwerpen verstedelijking en water zijn interessant om te behandelen. Ze zijn actueel, je kunt er excursies aan wijden en ook internet biedt veel materiaal dat je met digitaal schoolbord en *beamer* in de klas kunt tonen. Het domein is echter niet altijd goed uitgewerkt.

Begrippen als onveiligheid en sociale cohesie zijn lastig en liggen dicht bij burgerschapsvorming dan bij het traditionele vak aardrijkskunde. Examenmakers geven aan dat ze bij de vraagstelling over dit domein 'noodgedwongen aan de oppervlakte blijven'. Sommige docenten missen het onderwerp landschappen.

Het merendeel van de docenten kan met de afzonderlijke domeinen uit de voeten en ervaart daarin geen of nauwelijks knelpunten.

De differentiatie tussen havo en vwo blijft in de praktijk een lastig punt. Die differentiatie is in het programma wel herkenbaar, maar komt onder meer in de methoden nauwelijks uit de verf. Opgemerkt wordt: 'een havo-eigen benadering ontbreekt' en 'we durven niet echt te differentiëren'. Overigens geldt dit ook voor andere vakken in de Tweede Fase.

SLO vakdossier in detail

Naast de bevindingen in dit artikel geeft de enquête uitgebreide informatie over de opleiding van de docenten, het aantal jaren ervaring, de contacttijd voor aardrijkskunde (op havo meestal drie lessen van 50 minuten in leerjaar 4 en 5; op vwo twee lessen van 50 minuten in leerjaar 4, en drie lessen in leerjaar 5 en 6), het aantal schoolexamens en herkansingen, de behandeling van de domeinen over de leerjaren, de wijze van toetsing in het schoolexamen, de (tevredenheid over de) methode. Al deze gegevens zijn te vinden in het SLO vakdossier aardrijkskunde. Het is te downloaden van www.slo.nl > VO > Tweede fase > (school)examen > vakdossiers. Of kijk bij het vak aardrijkskunde.

Examens

Binnen elk domein zijn er CE- en SE-subdomeinen. Vooral voor de examenmakers is dit lastig: een deel van een onderwerp of gebied mag in het CE getoetst worden, een ander deel niet. Docenten gaan daar pragmatisch mee om: een deel van de CE-stof wordt ook in het SE getoetst en ze gebruiken geregeld opgaven uit eerdere landelijke examens.

Ondertussen experimenteert Cito met Computer Based Testing (CBT); een brede invoering wordt echter niet vóór 2016/2017 verwacht. Voorlopig zullen er geen essayvragen in het CE opgenomen worden, al biedt dit wellicht op termijn mogelijkheden voor differentiatie tussen havo en vwo.

Concept-context

Tot slot een opmerking over de mogelijke doorontwikkeling van het vak aardrijkskunde. In de nieuwe examenprogramma's van andere vakken wordt de zogenoemde concept-contextbenadering toegepast. Bij aardrijkskunde leeft die gedachte (nog) niet. Het vak werkt al wel met aardrijkskundige concepten binnen een regionale of thematische context. Maar de concept-contextbenadering gaat verder en zou meer focus kunnen bieden bij de keuze van de meest wezenlijke aardrijkskundige concepten en begrippen die in verschillende contexten aan de orde kunnen komen. •

Een deel vindt de aansluiting vanuit de onderbouw of vanuit vmbo-t problematisch.

Voor een aantal docenten was de overstap naar het nieuwe programma lastig. Een enkeling wijst erop dat voor een groep oudere docenten onderwerpen als leefomgeving en cohesie (domein E) moeilijker in te vullen zijn. Daarnaast heeft een aantal docenten wat moeite met de fysisch-geografische onderwerpen.

Domeinen

De structuur van het nieuwe programma vindt men goed doordacht, zeker wat betreft domein B en C, waarin respectievelijk de systemen Wereld en Aarde centraal staan. Er zijn ook kanttekeningen. Domein A Vaardig-